

TUOMAS MÖTTÖNEN

Liiketoimintahistoria ja yritysjohtajisto; suomalaisten yritysjohtajien koulutus ja sen kehitys itsenäistymisestä 2000-luvulle

Artikkeli pohjautuu tekeillä olevaan taloushistorian väitöskirjatyöhön, jossa tarkastellaan suomalaisia yritysjohtajia itsenäistymisestä 2000-luvulle. Tutkimuksen aineisto on kerätty Suomen taloushistoriallisen yhdistyksen tuottamasta Suomen talouselämän vaikuttajat -julkaisusta, joka sisältää pienoiselämäkerrat kaikista ensimmäisen tai toisen luokan talouden alan arvonimen saaneista suomalaisista. Artikkelin kirjoittaja on hankkeen toimitussihteeri. Liikesivistysrahasto on tukenut taloudellisesti jatkotutkimuksen tekemistä.

Abstrakti

Tämän tutkimuksen tavoitteena on saada selville miten yritysjohtajien koulutustaso on muuttunut Suomessa itsenäisyyden aikana. Tutkimuksen aineistona ovat vuorineuvoksen arvonimen saaneiden yritysjohtajien tiedot. Tutkimuksen mukaan korkea tekninen koulutus on suomalaisten yritysjohtajien keskuudessa yleisin koulutustaso, vaikka sen osuus on pienentynyt kolmena viime vuosikymmenenä. Kauppakorkeakoulusta valmistuneet suomalaiset yritysjohtajat alkoivat yleistyä 1970-luvun puolivälissä. Kaupallinen koulutus on noussut Suomessa 2000-luvulla yleisimmäksi koulutukseksi. Liikkeenjohdon koulutusohjelmat ovat myös yleistyneet vähitellen.

Avainsanat: yritysjohtaja, liiketoimintahistoria, liikkeenjohdon koulutus

TUOMAS MÖTTÖNEN, VTM, FM, Tutkija

Jyväskylän yliopisto • e-mail: tuomas.mottonen@ju.fi

1. Johdanto

Suomessa on julkaistu viimeisen kymmenen vuoden aikana runsaasti johtajia koskevaa historian- tai historiallisesti vaikuttanutta tutkimusta. Kotimaisessa historian tutkimuksessa yritys-elämän johtajisto on ollut osana perinteistä taloushistorian tutkimusta, esimerkiksi yrityshistoriat ja erilaisissa eri toimialojen kokonaisesityksissä, kuten metsäteollisuus (ks. esim. Ahvenainen 1984, Kuisma 2006). Varsinainen yritysjohtajatutkimus on jäänyt historiatieteen näkökulmasta vähäiseksi jopa liiketoimintahistorian (business history) keskuksessa Yhdysvalloissa (Karonen 2004, 19).

Kansainvälisessä taloushistoriassa yritysjohtajat ja yritykset ovat olleet keskeisessä roolissa 1970-luvulta lähtien liiketoimintahistorian tutkimuksessa, muun muassa ns. uuden institutionaalisen koulukunnan tutkimuksissa, jotka korostavat instituutioiden merkitystä liiketoimintakustannusten muodostumisessa (ks. Lamberg & Ojala 1997). Yritysten, yrittäjyyden ja yritysjohtajien nousu on lisännyt kiinnostusta johtajaprofessiota kohtaan.

Omistajuuden ja johtamisen erottaminen toisistaan tuli esille amerikkalaisissa tutkimuksissa jo 1900-luvun alkupuoliskolla (Berle & Means 1932; Burnham 1941). Kehittyneet modernit suuret ja laajat kansainväliset korporaatiot ovat synnyttäneet uusia johtamisongelmia, jonka kautta ammattijohtajat, jotka eivät ole korporaatiodien pääomistajia, ovat tulleet esille (Engwall 2009, 1). Modernin korporaatiodien kautta ylimmän johdon lisäksi lisää johtajia on tullut organisaation alimmille tasoille. Johtajien lukumäärän kasvu stimuloi liikkeenjohdon koulutuskenttää, josta tuli 1900-luvulla pääosin akateemista. Kehitystä voidaan verrata nopean teknisen kehityksen synnyttämään teknisen koulutuksen nousuun korkeakoulutuksessa (Engwall 2009, 1).

Nykyinen johtamis-tietotaitoteollisuus on kansainvälistä ja globaalia. Liiketaloudelliset oppilaitokset (Business School) toimivat kansainvälisillä markkinoilla. Euroopassa on lukuisia liiketaloudellisia oppilaitoksia, joissa opiskelee tuhansia opiskelijoita. Euroopassa perustettiin vuodesta 1987 vuoteen 1999 ainakin 68 uutta MBA -ohjelmaa (Amdam & Kvålshaugen & Larsen 2003). Eurooppalaisilla yritysjohtajilla on usein liikkeenjohdon koulutus, joka on korvannut insinöörin loppututkinnon. Saksassa 1990-luvulla 52 % yritysjohtajista on saanut liikkeenjohdon koulutuksen ja 23 % on valmistunut teknisestä korkeakoulusta. Kaksi kymmentä vuotta aikaisemmin kaupallisen koulutuksen oli saanut vain 16 % johtajista ja teknisen koulutuksen yli puolet johtajista (54 %) (Focus -lehti 22.4.2000 "Die neuen Elite"; Hall et. al. 1969). Ranskassa kaupallisen koulutuksen osuus nousi samassa ajassa 34 prosentista 58 prosenttiin ja Norjassa 10 prosentista 41 prosenttiin (Nioche 1996). Liiketaloudellisilla oppilaitoksilla viitataan kaikkiin oppilaitoksiin, joista voi valmistua liikealalle. Amerikkalaisessa kontekstissa sillä tarkoitetaan MBA (Master of Business Administration) -ohjelmia, jotka keskittyvät liikkeenjohtajakoulutukseen. Eurooppalaiset kauppar korkeakoulut ovat keskittyneet enemmän liiketoiminnan taloustieteeseen (business economics), jonka tarkoituksena ei ole kouluttaa johtajia (Amdam 1996, 5).

Euroopassa liikkeenjohdon koulutusohjelmat alkoivat kehittyä amerikkalaisten vaikutuksesta toisen maailmansodan jälkeen. Ensimmäisenä MBA -ohjelman tarjosi 1957 perustettu INSEAD (L'Institut Européen d'Administration des Affaires eli European Institute for Business Administration), joka tarjoaa nykyisin MBA-tason koulutusta eri puolilla maailmaa. Suomessa

yksityiset johtamisen opetukseen erikoistuneet kehitys- ja koulutusorganisaatiot ovat olleet mukana johtamistiedon ja -taidon levittämisessä 1940-luvulta lähtien (Seck 2008, 301). Tuolloin perustettiin vuonna 1942 Teollisuuden Työteho-liitto (myöhemmin Oy Rastor Ab), vuonna 1946 Teollisuuden työnjohto-opisto (myöhemmin Johtamistaidon opisto JTO) ja vuonna 1958 Liikkeenjohdon Instituutti (Finnish Institute for Management LIFIM). Liikkeenjohdon koulutuksen läpimurto Suomessa alkoi 1960-luvun lopulta ja 1970-luvun alusta lähtien (Fellman 1999). MBA-ohjelmat alkoivat Suomessa Helsingin Kauppakorkeakoulussa 1983.

Liiketoimintahistorian yksi tutkimussuuntaus tarkastelee modernin yritysjohton koulutustaustaa ja samalla kaupallisen ja johtajakoulutuksen kehitystä (ks. esim. Amdam 2008). Tässä artikkelissa tutkitaan suomalaisten yritysjohton koulutustasoa itsenäisyyden aikana liiketoimintahistorian näkökulmasta. Tutkimusjoukoksi on valittu kaikki itsenäisyyden ajan vuorineuvokset, joita on vuoteen 2011 mennessä yhteensä 296.¹ Tutkimuksen tavoitteena on vastata kysymykseen, miten yritysjohtajien koulutustaso muuttui tarkasteltavana ajanjaksona Suomessa?

Yritysjohton koulutusta tarkasteltaessa aineiston valinnassa keskeinen kriteeri on johdettavien yritysten liiketoiminnan laajuus. Johtajuustutkimus keskittyy pääasiassa suuryritysten johtajiin, jolloin pienten- ja keskisuurten yritysten johtajat jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Vuorineuvos on kaikkein korkein talouden alan arvonimi, joka myönnetään vuosittain

¹ Väitöskirjatyöhön tulevat mukaan lisäksi itsenäisyyden ajan kauppa- ja teollisuusneuvoksien tiedot, yhteensä noin 1 500 johtohenkilöä. Väitöskirjatyössä käsitellään yrittäjyyden taustatekijöitä. Tutkimus antaa uutta tietoa talouselämän johtajista historiallisesta näkökulmasta.

muutamalle suuryrityksen johtohenkilölle, joiden alaisina on tuhansia työntekijöitä. Tutkimusaineisto kuvaa ylintä yritysjohtoa, mutta se antaa yleiskuvan johtajakoulutuksen muutoksesta laajemminkin. Aikaisemmissa kotimaisissa tutkimuksissa on käytetty vastaavia aineistoja (Laaksonen 1962; Fellman 2000).

Artikkelin teoreettis-metodologisena pohjana on liiketoimintahistorian yritysjohton koulutusta käsittelevä tutkimus, jonka mukaan modernin ammattijohtajan nousu on synnyttänyt siihen sopivan korkeakoulutuksen sekä erityisen johtajakoulutuksen (management -oppiaine). Johtajuustutkimus on usein moni- ja poikkiteollista. Management -tutkimuksen piirissä tehdään tutkimusta, joka on saanut vaikutteita niin taloustieteessä kuin historian tutkimuksestakin. Käytössäni oleva pitkän aikavälin aineisto kytkee tutkimukseni historian oppiaineeseen. Historian tutkimukselle on tyypillistä laajojen aineistojen käyttö vertailevassa tutkimuksessa. Liiketoimintahistoriassa on käytetty laajoja yrityskohtaisia aineistoja sekä suuria henkilöhistoriallisia aineistoja (ks. esim. Chandler 1962, 1977, 1990). Tässä artikkelissa verrataan yritysjohtajien koulutustason muutosta sekä tämän tutkimuksen tuloksia aikaisempiin kotimaisiin tutkimuksiin.

Sovellan tutkimuksessani ennen kaikkea aikaisempaa liiketoimintahistorian tutkimusperinnettä, mutta käsittelen soveltuvin osin laajemminkin johtajuustutkimusta. Artikkelissa tarkastellaan tästä viitekehiksestä suomalaista yritysjohtajistoa ja sen koulutustaustaa 1900-luvun alusta 2000-luvulle. Tarkoituksena on myös tutkia aikaisempien kotimaisten tutkimustulosten selitysvoimaa nykypäivän tiedon valossa, ja sitä miten kehitys on muuttunut 2000-luvulla, jota ei ole aikaisemmin huomioitu johtajatutkimuksissa.

Aikaisemmin tehtyjen tutkimuksien aikajänne ei ulotu 2000-luvulle. Aikaisemmissa tutkimuksissa ei ole myöskään ollut yhtä kattavaa koko Suomen ylintä yritysjohtoa käsittelevää aineistoa. Tässä suhteessa tutkimus antaa tarkemman kuvan juuri ylimmän johdon koulutustasosta. Lisäksi tutkimuksessa huomioidaan liikkeenjohdon koulutusohjelmien yleistymisen kotimaisessa yritysjohtajistossa, joka on suhteellisen uusi ilmiö.

Artikkelissa käsitellään lyhyesti alan tutkimuskirjallisuutta (luku 2.), jonka jälkeen siirrytään kuvaamaan tutkimusmenetelmiä (luku 3.). Tulokset esitellään luvussa 4. Viimeisessä luvussa 5. käsitellään johtopäätöksiä.

2. Yritysjohtajien koulutuksen tutkimus

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa yritysjohton ja yrittäjien koulutuksellinen ja sosiaalinen tausta on saanut paljon huomiota (ks. esim. Locke 1984, Fellman 1996; Fellman 2000; Amdam 2008; Engwall 2009). Siihen on vaikuttanut liiketoimintahistorian kasvava kiinnostus inhimillisen pääoman muodostumiseen liike-elämässä sekä kauppatieteellisen koulutuksen läpimurto yliopistoissa 1900-luvun viimeisellä neljänneksellä (Amdam 2008). Perinteisesti eurooppalaiset yritysjohtajat ovat olleet korkeammin koulutettuja kuin amerikkalaiset. Yhdysvalloissa johtajiksi on valikoitu pätevimät (englanninkielisenä terminä käytetään *contested mobility*). Suomalaiset yritysjohtajat ovat olleet korkeasti koulutettuja. Teollisuusjohtajien koulutustaso oli jo 1900-luvun alussa suhteellisen korkea (Laaksonen 1962).

Liiketoimintahistorian puolella keskeisiä koulutuksen tutkijoita ovat olleet Rolv Petter Amdam, Lars Engwall ja Robert R. Locke. Kansainvälisesti yritysjohtajien koulutustaso muut-

tui merkittävästi 1900-luvulla, vaikkakin siinä on suuria maakohtaisia eroja. Teollistumisen ja talouden vapautumisen seurauksena liikemies-ten ja teollisuusjohtajien rooli kasvoi, mikä merkitsi myös uusien ihmisluokkien mukaantuloa alalle. Tutkimuksissa on selvitetty myös koulutuksen ja teollistumisen välistä suhdetta. Esimerkiksi Englannin heikkoa talousmenestystä 1900-luvun alkupuoliskolla on perusteltu sen puutteellisella kauppatieteellisellä koulutuksella (ks. esim. Locke 1984; Wilson 1990).

Ulkomaaisessa tutkimuksessa liike-elämän sosiaalista liikkuvuutta on käsitelty lukuisissa tutkimuksissa, ja koulutus on ollut useimmissa niistä mukana yhtenä tarkasteltavana muuttujana. Erityisesti Yhdysvalloissa sosiaalisen liikkuvuuden näkökulmasta tehdyllä johtajuustutkimuksella on pitkät perinteet (Taussig & Joslyn 1932; Abegglen & Warner 1955; Keller 1955; Newcomer 1955; Lipset & Bendix 1959; Sturdivant & Adler 1976). Euroopassa aihetta ovat tutkineet mm. Copeman 1955; Marceau 1989; Storey, Edward & Sisson 1997. Pohjoimaitten yritysjohtajien koulutuksesta löytyy tietoa useista tutkimuksista (Carlson 1946 ja 1964; Malmenström & Wiedenborg 1959; Engwall 1992; Engwall, Gunnarsson & Wallersteidt 1996; Boje 1996). Talouselämän vaikuttajien sosiaalista liikkuvuutta voidaan kuvata monella eri tavalla. Se voi tarkoittaa henkilöiden, arvojen ja hyödykkeiden siirtyminen niin arvostukseltaan kuin maantieteelliseltä sijainniltaan. Yksinkertaisemmin se merkitsee henkilön tai ryhmän siirtyminen toisesta sosiaalisesta asemasta tai kerroksesta toiseen (Laaksonen 1962, 25.)

Suomessa liike-elämän johtajistoa käsitteleviä tutkimuksia alkoi ilmestyä toisen maailmansodan jälkeen. Oiva Laaksonen (1962) tarkasteli suuryritysten johtajien sosiaalista taustaa, koulutusta ja työpaikkaliikkuvuutta ja Su-

sanna Fellman (2000) tutki suuryritysjohtajien koulutusta ja sosiaalisen taustan muutosta teollistumisen, laajojen suuryritysten synnyn ja koulutuksen kasvun aikakautena. Laaksosen aineistona olivat 720 johtajan tiedot keskitasoa suurimmista yrityksistä. Fellmanin tutkimusaineisto koostuu 324 yritysjohtajan perustiedoista.

Yleisimmin alan tutkimuksissa on käsitelty yritysjohtajien taustoja, sosiaalista asemaa ja liikkuvuutta sekä koulutusta. Johtajuustutkimuksessa on erilaisia painopistealueita. Voidaan tutkia esimerkiksi liikkeenjohdon urakehitystä (ks. esim. Ahlstedt 1978; Vanhala 1986; Peltonen 1992, 1993). Tällöin esille tulevat uralla eteneminen, ja siihen vaikuttavien tekijöiden erittely. Johtajatutkimuksessa kiinnitetään huomiota etenemiseen johtoasemaan, kuten toimitusjohtajan tehtävään. Tämä artikkeli keskittyy vain suomalaisen yritysjohtajan koulutukseen.

Kiinnostus yrittäjiin ja johtajiin nosti esille uusia koulukuntia ja tutkimussuuntauksia, jotka muuttivat perinteistä näkemystä talouselämästä. Liiketoimintahistorian keskeisen tutkijan Alfred D. Chandlerin mukaan Yhdysvalloissa palkkajohtajat nousivat omistajajohtajien tilalle 1840–1920, jolloin johto erotettiin omistamisesta (Chandler 1977). Näin syntyi moderni liikeyritys ja yritysjohtajakapitalismi. Ammatti- ja yritysjohtamisen merkitys talouskasvulle tuli Chandlerin teoksen myötä esille tutkimuksessa niin liiketaloustieteessä, taloustieteessä kuin liiketoimintahistoriassa.

Perinteisen talusteorian rinnalle syntyi 1970- ja 1980-luvuilla ns. uusi institutionaalinen koulukunta (New Institutional Economics), jonka mukaan instituutioilla on suuri merkitys taloudellisia päätöksiä tekeviin organisaatioihin. Tutkimussuuntaus tarkastelee mm. liiketoimintakustannuksia, omistusoikeuksia sekä organisaatioiden ja instituutioiden vuorovaikutusta

(ks. Lamberg & Ojala 1997). Alan tunnettuja edustajia ovat mm. Douglas C. North, Oliver E. Williamson ja Ronald Coase. Uudet liiketoimintahistorian tutkijat käyttivät malleja, joiden kautta analysoitiin myös yritysjohtajien elämäntaiheita ja kansainvälisesti systemaattisesti vertaillen johtajien koulutusta ja taustoja (Cassis 1997; Fellman 2000). Kasvava kiinnostus yritysjohtajiin, johtamiseen ja organisaatioihin johti uusiin historiallisiin selityksiin. Se johti ”historialliseen käänteeseen” organisaatiotutkimuksessa (Üsdiken & Kieser 2004). Useat tutkijat viittasivat tarpeeseen käyttää historiallisia metodeja liiketoimintaympäristön muutoksen ymmärtämisessä. Viime vuosina historiallinen tutkimusote ja johtamisen historiallinen tutkimus on kasvattanut suosiotaan erityisesti organisaatiotutkimuksessa, mutta myös talous- ja yhteiskuntatieteissä (Kieser 1994; Üsdiken & Kieser 2004; Kipping & Üsdiken 2006; Jones & Zeitlin 2008).

3. Tutkimuksen aineisto ja menetelmä

Talouselämän johtohenkilöiden tarkastelussa on aina tiettyjä puutteita sekä rajoituksia, kun tutkimusjoukkoa joudutaan rajaamaan. Tähän tutkimukseen on valittu kaikki vuorineuvoksen arvonimen saaneet yritysjohtajat. Tasavallan presidentti myöntää vuosittain arvonimiä ansioituneille elinkeinoelämän johtohenkilöille. Korkein luokka on vuorineuvoksen arvonimi, joita nykyisin myönnetään kaksi kertaa vuodessa. Yhteensä vuorineuvoksen arvonimiä on myönnetty itsenäisyyden aikana 296:lle suomalaiselle. Arvonimi-instituutiolla on arvostettu asema suomalaisessa yhteiskunnassa.

Arvonimien myöntäminen yleistyi sotien jälkeen. Vuorineuvoksen arvonimiä myönnettiin eniten 1980-luvulla, jolloin arvonimen sai vuo-

DISCUSSION

sittain keskimäärin 5 yritysjohtajaa. Nykyisin niitä myönnetään vuosittain yleensä kahdelle tai kolmelle ansioituneelle suomalaiselle yritysjohtajalle. 2000-luvulla on vuoteen 2011 mennessä myönnetty 28 uutta vuorineuvoksen arvonimeä. Vuorineuvosten perustiedot on kerätty *Suomen talouselämän vaikuttajat* -julkaisusta, joka sisältää pienoiselämäkerrat kaikista ensimmäisen tai toisen luokan talouden alan arvonimen saaneista suomalaisista.

Vuorineuvosten koulutustason tarkastelu ei kuvaa koko suomalaista yritysjohtoa, mutta se antaa kuvan yritysjohtajiston koulutuksen muutoksesta. Ammattijohtajia tarkasteltaessa aineistoa voidaan pitää edustavana. Johtajakoulutuksen kehittyminen kytkeytyy ammattijohtajien roolin nousuun. Toimialatarkastelussa aineisto painottuu kansantaloudellisesti keskeisiin sektoreihin. Aineiston johtajista noin neljännes on toiminut tai toimii metsä- ja puunjalostusteollisuudessa. Seuraavaksi yleisimpiä ovat metalli- ja konepajateollisuus (16 %), kauppa ja palvelut (11,3 %) sekä elintarviketeollisuus (10,6 %).

Tarkastelussa on yrityskohtaisia puutteita, koska kaikilla suuryrityksillä ei ole ollut käytäntöä hakea arvonimeä johtajilleen. Tähän on vaikuttanut muun muassa kunkin toimialan perinteet. Nykyaikana arvonimikriteeri ei enää anna yhtä hyvää kuvaa koko elinkeinoelämästä kuin aikaisemmin. Sen sijaan 1960-luvulle asti järjestelmä oli kattava yritysjohtajien eliitin osalta. Vuorineuvoksen arvonimen on saanut vain kaksi naista. Naisjohtajia on ennen 2000-lukua tutkittu Suomessa osana yleistä johtajatutkimusta (esim. Vanhala 1986). Fellmanin (2000) tutkimusjoukossa naisjohtajia oli kaksi, Laaksonen (1962) tutkimuksessa oli mukana kuusi naisjohtajaa. Naisjohtajien osuus on huomattavasti suurempi PK -yritysten johtajistossa.

Aineisto on jaettu ajallisesti kolmeen ryhmään arvonimen myöntämivuoden perusteella, jotta voidaan tarkastella eri aikakausina tapahtuneita muutoksia koulutuksessa. Aineiston jaksottamisen kautta tuloksia voidaan verrata aikaisempien tutkimuksien tuloksiin. Esimerkiksi Fellman (2000) kuvaa aikaväliä 1875-1904 "ensimmäiseksi ammatillistumisaalloksi" ja aikaväliä 1905-1940 "toiseksi ammatillistumisaalloksi". Kolmella eri tarkastelujaksolla saadaan kuvattua eri aikakausien tyypillistä koulutustasoa. Ensimmäiseen ryhmään sisältyy 60 yritysjohtajaa, joille on myönnetty arvonimi vuosina 1917-1945. Toisessa ryhmässä arvonimi on myönnetty 114 yritysjohtajalle vuosina 1946-1975. Viimeiseen ryhmään kuuluu 122 arvonimen saajaa vuosilta 1976-2011. Viimeisen ryhmän kautta saadaan tietoa nykyisten johtajien koulutuksesta, jota voidaan verrata aikaisempiin tutkimuksiin.

Yrityksen johtajaksi tuleminen ja arvonimen myöntämisen välillä on vaihteleva väli aika. Usein arvonimi on myönnetty uran loppuvaiheilla. Käytännössä aineisto kuvaa suomalaisia johtajia 1900-luvun alusta 2000-luvun alkuun. Opiskelu aika sijoittuu noin 30 vuotta arvonimen myöntämistä edeltävään aikaan. Fellmanin (2000) tutkimuksessa, joka kuvaa vuosia 1900-1975, kriteerinä on johtajan syntymävuosi.

Artikkelissa kuvataan yksinkertaisilla tilastollisilla menetelmillä vuorineuvosten koulutustason suhteellisia osuuksia. Oppiarvojen lisäksi tarkastellaan ulkomaan opintomatkoja ja ulkomaan koulutusta sekä liikkeenjohtajien koulutusohjelmia. Tuloksia verrataan aikaisempien tutkimuksien tuloksiin.

4. Suomalaisen vuorineuvoston koulutustaso 1917–2011

Seuraavassa tarkastellaan vuorineuvoksen arvonimen saaneita yritysjohtajia. Aluksi käsitellään vuorineuvoston koulutustasoa ja lopuksi ulkomaisten opintojen ja opintomatkojen merkitystä osana ammatillisen osaamisen kehittämistä.

Korkea tekninen koulutus on vuorineuvosten kaikkein yleisin oppiarvo: yli 40 prosentilla vuorineuvoksista on joko insinöörin tai diplomi-insinöörin tutkinto (ks. Taulukko 4.1.). Kauppätieteellisen ekonomin korkeakoulututkinnon on suorittanut noin 14 prosenttia vuorineuvoksista. Kauppätieteiden maisterin tai kandidaatin tutkinnon on suorittanut 5,7 prosenttia ryhmästä. Kaksoistutkinnon suorittaneita on yhteensä 32, joista 11 on suorittanut tutkinnon eri koulutusaloilla (esim. ekonomin ja diplomi-insinöörin tutkinnot). Ekonomi ja kauppätieteiden maisteri yhdistelmiä on yhteensä kahdeksan.

Suomalaisten vuorineuvosten koulutustaso on kaiken aikaa ollut korkea. Ensimmäisessä ryhmässä vuosina 1917–1945 noin 70 prosenttia oli suorittanut akateemisen loppututkinnon. Tämä koskee opiskelijoita 1800-luvun lopusta vuosisadan vaihteeseen. Yleisin oppiala oli korkea tekninen koulutus. Ylioppilastutkinnon oli suorittanut 65 prosenttia vuorineuvoksista. Opinnot kaupakoulussa olivat suhteellisen harvinaisia; vain neljä johtajaa oli opiskellut jossakin suomalaisessa kaupakoulussa. Korkea kauppätieteellinen koulutus ei ollut vielä saanut sijaa. Helsingin kaupakorkeakoulun perustamisen 1911 jälkeen oppilasmäärät olivat vähäisiä, ja ensimmäiset kauppätieteen kandidaatit valmistuivat 1920-luvun lopulla. Vuorineuvoksissa heitä ei ollut ensimmäisessä ryhmässä. Koulutuksessa suuren sijan saivat ulkomaanopinnot ja opintomatkat, joita tarkastellaan

TAULUKKO 4.1. Itsenäisyyden ajan vuorineuvosten akateeminen koulutustaso oppiarvoittain

Tutkinto	N	%
Diplomi-insinööri, insinööri	126	42,6
Ekonomi, diplomiekonomi	41	13,8
Ei akateemista loppututkintoa	35	11,8
Varatuomari	31	10,5
Agronomi, maatalous- ja metsätieteiden maisteri, maatalous- ja metsätieteiden kandidaatti	19	6,4
Kauppätieteiden maisteri, kauppätieteiden kandidaatti	17	5,7
Metsänhoitaja	9	3
Filosofian maisteri, filosofian kandidaatti	8	2,7
Rakennusmestari	7	2,4
Filosofian tohtori, filosofian lisensiaatti	3	1
Muut	32	10,8
Yhteensä	328	
*kaksi loppututkintoa 32		

Lähde: Suomen talouselämän vaikuttajat -julkaisu (www.finlit.fi/talousvaikuttajat).

myöhemmin tarkemmin. Högre Svenska Handelsläroverketin päästötutkinnon oli suorittanut kaksi vuorineuvosta.

Toisen ryhmän (vuodet 1946–1975) osalta voidaan havaita, miten korkea kauppätieteellinen koulutus alkoi yleistyä vähitellen. 1910-luvulla ja 1920-luvulla opiskelleet hakivat kaupallista koulutusta. Kuudella vuorineuvoksella oli loppututkinto Helsingin kaupakorkeakoulusta. Lisäksi koulutusta haettiin myös ulkomaisista kaupan alan opinahjoista. Yhdysvalloissa yliopistotason tutkinnon suoritti kaksi vuorineuvosta. Teknisen koulutuksen osuus oli yhä hallitseva. Vailla loppututkintoa oli yhä monta vuorineuvosta, jonka lisäksi opintoja täydennettiin matkoilla ja opinnoilla ulkomailla.

Viimeisessä ryhmässä (vuodet 1976–2011) akateemisen loppututkinnon on suorittanut yli 90 prosenttia vuorineuvoksista. Kokonaan tutkinto puuttuu enää joka kymmenenneltä vuorineuvokselta. Kauppätieteellinen koulutus yleistyi näinä vuosikymmeninä. Ekonomin tutkinto on yleisin 2000-luvulla vuorineuvoksen arvonimen saaneiden ryhmässä. Nykyisin ekonomin tutkinnon tilalle on tullut kaksiportainen yliopistotutkinto: kauppätieteiden kandidaatti ja maisteri.

Suomalaisista vuorineuvoksista kaupallisen koulutuksen oli saanut 1970-luvulla noin 13 % vuorineuvoksista. Kaupallisella koulutuksella tarkoitetaan tässä yhteydessä yliopistossa, kauppakorkeakoulussa tai liiketaloudellisessa oppilaitoksessa suoritettua ylempää tai alemmaa korkeakoulututkintoa koti- tai ulkomaassa. 1990-luvulla osuus oli noussut yli 40 prosenttiin. 2000-luvulla kehitys on jatkunut samanlaisena. Kaupallisen koulutuksen osuus on yli 55 %.

Aikaisemmissa kansainvälisissä tutkimuksissa on selvitetty eri maiden yritysjohtajien koulutustasoa. Yhdysvalloissa Newcomberin (1955) mukaan 62 prosenttia johtajista oli suorittanut akateemisen tutkinnon ja Abeglenin & Warnerin (1955) tutkimuksessa vastaava luku oli 57 prosenttia. Ruotsin osalta oli tilanne

1950-luvulla Malmenströmin & Wiedenborgin tutkimuksen (1959) mukaan se, että 69,5 prosentilla johtajista oli 1950-luvulla akateeminen tutkinto, ja vain 4,5 prosentilla oli alhainen koulutus. Tanskassa johtajien koulutustaso on selvästi muita Pohjoismaita alhaisempi. Lisäksi kaupallisen koulutuksen saaneiden osuus on Tanskassa muita pienempi (Fellman 1996; Boje 1996). Ruotsalaisten yritysjohtajien koulutustaso on noussut kaiken aikaa, ja on nykyvertailussa samalla tasolla kuin Suomi (Engwall, Gunnarsson & Wallersteidt 1996; Fellman 2000).

Euroopassa johdon koulutuksessa painotui pitkälti Saksan vaikutuksesta tekninen koulutus, mutta kaupallinen koulutus yleistyi kauppakorkeakoulujen perustamisen myötä, ja varsinaisesti vasta toisen maailmansodan jälkeen. Nykyisin yhä useammalla eurooppalaisella yritysjohtajalla on oppiarvo kaupallisesta koulusta (Amdam & Lange 1994, 12). Yhdysvalloissa oli käytössä jo 1900-luvun alussa MBA -ohjelma, joka yleistyi kaiken aikaa johtajien keskuudessa. Kaupallinen koulutus lisäsi suosiotaan yliopisto-opiskelijoiden keskuudessa. Vuonna 1949 jo lähes 17 % valmistuneista tuli kaupalliselta alalta, kun 1919 vastaava luku oli vain 3,2 % (Locke 1994, 155). Yhdysvalloissa joka neljäs 1990 valmistuneista oli opiskellut kauppätieteitä, kun 25 vuotta aikaisemmin näin oli

TAULUKKO 4.2. Itsenäisyyden ajan vuorineuvosten kaupallisen koulutuksen osuuden kehitys 1970-luvulta 2000-luvulle

	1970-luku		1980-luku		1990-luku		2000-luku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kaupallinen	5	13,2	8	17,4	13	40,6	15	55,5
Tekninen	10	26,3	24	52,2	14	43,8	8	29,6
Kaikki yhteensä	38	100	46	100	32	100	27	100

Lähde: Suomen talouselämän vaikuttajat -julkaisu (www.finlit.fi/talousvaikuttajat).

vain joka kahdeksannen kohdalla (Handy et. al. 1987; McKenna 1989).

Korkeakoulutusta voidaan vielä verrata alemman ja ylemmän korkeakoulututkinnon osuuksien osalta. Laaksosen (1962) tutkimuksessa 46 prosenttia suomalaisista yritysjohtajista oli suorittanut akateemisen tutkinnon. Fellmanin (2000) tutkimuksessa alemman korkeakoulututkinnon osuus oli 12,1 prosenttia ja ylemmän 72,3 prosenttia. Tämän tutkimuksen vuorineuvoksista ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on koko aineiston osalta 87,5 %. Alemman tutkinnon suorittaneiden osuus on vain 4 %. Ero selittyy kaupallisen

alemmen korkeakoulututkinnon pienemmällä osuudella vuorineuvostason aineistossa.

Korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on 1900-luvun kuluessa kasvanut. Vuoden 1976 jälkeen vuorineuvokseksi tulleista lähes 96 prosentilla on loppututkinto korkeakoulusta, kun vastaava osuus 1900-luvun alkupuolella oli noin 72 prosenttia. Yliopistollisia jatko-opintoja suorittaneita vuorineuvoksia on kaikkiaan yksitoista eli noin 4 prosenttia vuorineuvoksista.

Kokonaan vailla vähintään toisen asteen koulutusta on yhteensä 35 vuorineuvosta (11,8 prosenttia). Vuosisadan alun kouluttamattomat

TAULUKKO 4.3. Itsenäisyyden ajan vuorineuvosten ammatillinen koulutus

Aikajakso	1917–1945		1946–1975		1976–2011		Yhteensä	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Jatkokoulutus	1	1,7	6	5,3	4	3,3	11	3,7
Korkea tekninen koulutus	24	40	50	43,9	48	39,7	122	41,2
Juridinen koulutus	8	13,3	14	12,3	13	10,7	35	11,8
Kauppätieteellinen	–	–	12	10,5	37	30,6	49	16,5
Metsänhoitaja	2	3,3	4	3,5	3	2,5	9	3
Agronomi	1	1,7	6	5,3	5	4,1	12	4
Kadettikoulu	1	1,7	1	0,9	–	–	2	0,7
muu korkeakoulutus	6	10	7	5,3	6	5	19	6,4
<i>yhteensä, ylempi korkeakoulutus</i>	43	71,7	100	87,7	116	95,7	259	87,5
Alempi tekninen	1	1,7	1	0,9	1	0,8	3	1
Alempi kauppätieteellinen	2	3,3	2	1,7	2	1,6	6	2
Muu alempikoulutus	1	1,7	1	0,9	1	0,8	3	1
<i>yhteensä, alempi korkeakoulutus</i>	4	6,6	4	3,5	4	3,3	12	4
Ei koulutusta	13	21,7	15	13,2	7	5,7	35	11,8
<i>yhteensä</i>	60	100	114	100	122	100	296	100

Kahden ylemmän korkeakoulututkinnon tilanteessa molemmat on laskettu mukaan. Oppiarvojen lukumäärä on siksi suurempi kuin henkilöiden lukumäärä. Eri alojen ylempiä loppututkintoja on toisessa ryhmässä neljällä johtohenkilöllä ja viimeisessä ryhmässä kuudella johtohenkilöllä. Ensimmäisessä ryhmässä näitä tapauksia on vain yksi, joten sillä ei ole juurikaan vaikutusta lukuarvoihin. Viimeisessä ryhmässä ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden lukumäärä on suurempi, kuin kokonaismäärä vähennettynä kouluttamattomien lukumäärä. Sillä tavalla laskettuna tutkinnon suorittaneiden määrä on 94,3 %.

Lähde: Suomen talouselämän vaikuttajat -julkaisu (www.finlit.fi/talousvaikuttajat).

DISCUSSION

vuorineuvokset olivat nuorena työelämään siirtyneitä ja yleensä alemmista sosiaaliluokista lähteneitä. 1900-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa vailla laajempaa koulutusta olevat vuorineuvokset kuuluvat yleensä yrityksen perustajien sekä suku-/perheyhteyden kautta johtoasemaan päässeiden ryhmiin. Viimeisin vailla muodollista koulutusta ollut yritysjohtaja sai vuorineuvoksen arvonimen vuonna 2004.

Suomalaisista vuorineuvoksista liikkeenjohdon koulutusohjelmat koskevat pääasiassa vain viimeistä ryhmää vuosina 1976–2011, joka sisältää 122 vuorineuvosta. Vuorineuvoksista kaikkiaan kaksikymmentäviisi on suorittanut jonkun liikkeenjohdon koulutusohjelman 1960-luvulta lähtien, mikä on alle kymmenen prosenttia kaikista johtajista (8,4 %). Viimeisessä ryhmässä osuus on noin viidennes (20,7 %).

LIFIMillä oli pitkään keskeinen asema suomalaisessa johtamiskoulutuksessa. LIFIM-kurssille pääsy tarkoitti yleensä etenemistä organisaation johtoportaassa. LIFIMin toiminta päättyi vuonna 2006. Vuorineuvoksista LIFIM-opinnot on suorittanut yhdeksän johtajaa.

Liikkeenjohdon koulutukseen hakeuduttiin ja hakeudutaan edelleen usein ulkomaille. Stanfordin yliopistossa, Kaliforniassa voi suorittaa johtamisen linjalla (Executive Education) erilaisia johtamiskoulutuksia. Stanford Executive Program -ohjelman on suorittanut yhdeksän yritysjohtajaa. Muiden kansainvälisten ohjelmien suorittaminen on ollut selvästi harvinaisempaa.

Liikkeenjohtamiskoulutus on yleistynyt kaiken aikaa, ja nykyään noin kolmannes vuorineuvoksista on suorittanut jonkun koulutusohjelman. 2000-luvulla vuorineuvoksen arvonimen saaneita yritysjohtajia on 28, joista kymmenellä on suoritettuna liikkeenjohdollinen koulutusohjelma. Stanford Executive Program

-koulutuksen on tehnyt neljä johtajaa. MBA-tutkinnon on suorittanut vain kaksi yritysjohtajaa. Suomessa Executive MBA (EMBA) ja MBA-ohjelmat ovat täydennyskoulutusohjelmia, eikä niillä ole virallista oppiarvon asemaa.

Kansainvälisessä vertailussa MBA -koulutus on yleisempää yritysjohtajistossa. Yhdysvalloissa 1990-luvun alussa kolmanneksella 500 suurimman yrityksen toimitusjohtajista (CEO) oli suoritettuna MBA-koulutus jossakin 20 maan suurimmista liikeloudellisessa oppilaitoksessa (The Economist, 2.3.1991). Pohjoismaissa MBA-ohjelmalla on vain marginaalinen vaikutus (Amdam 1996, 7). Amerikkalaista MBA-johtajakoulutuksen sisältöä on arvioitu eri tutkimuksissa (ks. esim. Locke 1996; Byrkjeflot 2003; Mintzberg 2004; Datar & Garvin & Cullen 2010).

Kansainvälisesti liike-elämän koulutusohjelmien nousu on tuonut alan johtajakoulutuksen yhä useammalle ammattijohtajalle. MBA-ohjelmien määrä ja suosio on kasvanut voimakkaasti eri maissa. Niiden määrä kasvoi ainakin 1600:sta syyskuussa 1998 ainakin 2200:aan syyskuussa 2000 126 eri maassa (Amdam 2008, 594). Yhdysvalloissa määrä kasvoi 14 prosenttia ja Euroopassa 52 prosenttia sekä muualla maailmassa peräti 97 prosenttia (Byrkjeflot 2003). Erityisesti Iso-Britanniassa MBA-ohjelmien suosio kasvoi 1980- ja 1990-luvulla, jolloin sen yliopistoissa oli yli 100 MBA-ohjelmaa (Amdam 2008). Itä-Euroopassa kaupparkeakoulutus on lisääntynyt 1980-luvun lopusta lähtien.

Ensimmäiseen maailmansotaan asti puutteellinen kaupallisen alan koulutus johti ulkomaan opintomatkojen yleistymiseen. Tuolloin matkat olivat lähes ehdoton edellytys, koska kotimaista ammattimaista koulutusta ei ollut juurikaan saatavilla. Helsingin Kaupparkeakoulun perustaminen 1911 lisäsi opintomahdoll-

lisuuksia. Lisäksi monessa Länsi- ja Keski-Euroopan maissa pystyi opiskelemaan erilaisia kaupallisia aineita. Ulkomaan opintomatkat ja työskentely ulkomailla olivat perinteinen tapa hankkia ammatillinen koulutus.

Susanna Fellman on tutkinut nuorten liikemiesten ja kauppiaiden ulkomaan opintomatkoja vuosina 1880–1939 (Fellman 2000b). Tutkimusmateriaalina ovat erilaiset biografiset aineistot tuon ajan liikemiehistä. Insinöörin opinnot ja matkat ulkomaille ovat myös olleet tutkimuksen kohteena (ks. esim. Hietala 1990; Myllyntaus 1996). Kauppakorkeakoulujen oppilaat ovat suhteellisen kansainvälisiä jo 1920-luvulla. Aikajakson aikana mahdollisuudet ja vaihtoehdot tehdä opintomatkoja kasvoivat, samalla se oli murrosaikaa kaupallisen koulutuksen kehityksessä. Tuolloin otettiin ensimmäinen askel yritysjohton professionalisaatiokehityksessä.

Amdamin (1990) tutkimuksen mukaan 1920- ja 1930-luvun norjalaisista johtajista yli puolet oli opiskellut tai työskennellyt ulkomailla enemmän kuin yhden vuoden. Ulkomailla hankittua korkeaa kauppatieteellistä koulutusta oli kuitenkin vain muutamalla. Samaan aikaan kotimaisen koulutuksen taso lisääntyi. Mallina oli lyhyt koulutus, yhdistettynä ulkomaan työkokemukseen ja koulutukseen.

Vuorineuvoksen arvonimen saaneista yritysjohtajista voidaan tarkastella opintomatkojen ylellisyyttä. Ensimmäisessä ryhmässä vuosina 1917–1945 ulkomaan opintomatkoja on tehnyt 20 yritysjohtajaa. Se on kolmannes kaikista johtajista. Yleisin opintomatkan kohdema oli Saksa. Peräti 40 % opintomatkan tehneistä suuntasi matkansa Saksaan. Vuorineuvosten uratie-doissa on mainittu opintomatka yleisesti Euroopan maihin viiden henkilön kohdalla. Ne ovat todennäköisesti käsittäneet myös Saksan, mutta

tässä katsannossa sitä ei ole varmuuden vuoksi huomioitu. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että ulkomaille lähteneet liikemiehet menivät pääasiassa Saksaan (Fellman 2000, 210; 216). Sama piirre toteutui myös insinöörien koulutuksessa. Myllyntauksen (1996) mukaan insinöörien vuosina 1858–1889 tehdyistä ulkomaanopinnoista 69 % suuntautui Saksaan. Seuraavaksi yleisin maa oli Yhdysvallat, jonne matkan teki seitsemän yritysjohtajaa (noin 35 % matkan tehneistä johtajista). Yhdysvaltojen matkat yleistyivät 1920-luvulla. Englantiin opintomatkan teki kolme yritysjohtajaa.

Vaikka nuoret liikemiehet opiskelivat ulkomailla, loppututkinnon suorittaminen oli harvinaista. Neljällä opintoja suorittaneista on

TAULUKKO. 4.4. Itsenäisyyden ajan vuorineuvosten ulkomaan opintomatkat ja ulkomaan opinnot

	vuosina 1917–1945		vuosina 1946–1975	
	N	%	N	%
Matkan tehneitä	20	30	30	25,2
– Useita matkoja	11	55	18	60
– Kaksi matkaa	5	25	5	16,6
– Yksi matka	4	20	7	23,3
Ei matkoja	40	70	84	74,8
Maat				
Saksa	8	40	9	30
Yhdysvallat	7	35	11	36,7
Englanti	3	15	11	36,7
Ruotsi	3	15	8	26,7
Opintoja ulkomailla	20	30	23	18,5
Ei opintoja	40	70	91	81,5
Maat				
Saksa	17	85	10	43,5
Englanti	3	15	3	13
Yhdysvallat	1	20	5	21,8
Ruotsi	5	25	5	21,8
Sveitsi	2	10	3	13

Lähde: Suomen talouselämän vaikuttajat -julkaisu (www.finlit.fi/talousvaikuttajat).

myös loppututkinto ulkomaisesta opinahjosta. Opintojen tarkoituksena ei näyttänyt olleen akateemisen koulutus, vaan sitä kautta saatavat tiedot, joita voitiin hyödyntää liike-elämässä. Opintomatkojen lisäksi työkokemuksen hankkiminen oli yleistä. Kahdeksantoista yritysjohtajaa oli työskennellyt ennen johtajanimitystään ulkomailla eripituisia aikajaksoja. Jossain tapauksissa on vaikea erottaa työmatkaa, ulkomailla työskentelyä ja pitkään kestänyttä opintomatkaa.

Ulkomaanopintoja suorittaneista vuorineuvoksista vuosina 1917–1945 lähes 80 prosenttia opiskeli Saksassa. Toiseksi yleisin maa on Ruotsi, jossa opiskeli neljä yritysjohtajaa. Englannin osuus suomalaisista opiskelumaista on yllättävän pieni, vaikka maa oli aikansa johtava teollisuusmaa. Vain kolme yritysjohtajaa suoritti opinnot Englannissa.

Toisessa ryhmässä vuosina 1946–1975 ulkomaan opintomatkoja on tehnyt 30 yritysjohtajaa. Se oli noin vajaa kolmannes kaikista johtajista. Yhdysvallat ja Englanti nousivat yleisimmiksi maiksi, molemmissa matkusti yksitoista henkilöä. Saksan osuus oli kahdeksan. Ulkomaan opiskelua ja opintoja on toisessa ryhmässä suorittanut 23 yritysjohtajaa, joista kymmenen opiskeli Saksassa. Ruotsissa opiskeli viisi ja Englannissa kolme johtajaa.

Viimeisessä ryhmässä vuosina 1976–2011 opintomatkojen osuus on vähäinen, eikä niitä ole syytä käsitellä tässä yhteydessä. Ulkomaan opintoihin tulevat mukaan liikkeenjohdon koulutusohjelmat, jotka alkoivat yleistyä 1970-luvulla.

koulutustaso. Tässä tutkimuksessa osoitettiin, miten johtajien koulutustaso on vain jatkanut nousuaan. Yli 90 prosenttia 2000-luvun vuorineuvoksista on suorittanut ylemmän akateemisen loppututkinnon. Kaupallisen koulutuksen vahvistuminen tuli hyvin esille. Vuorineuvoksista yli puolet on saanut kaupallisen koulutuksen. Siihen liittyy liikkeenjohdon koulutusohjelmien nousu, joka on erityistä johtajakoulutusta.

Tutkimuksessa tuli esille myös suomalaisen yritysjohtajan kansainvälisyys. Ennen toista maailmansotaa suuri osa vuorineuvoksista oli opiskellut tai tehnyt ulkomaan opintomatkoja. Kotimaisen koulutuksen laajentuessa niiden osuus on vähentynyt. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että ulkomaan opintomatkat ja opinnot olivat yleisiä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun liikemiehille (Fellman 1998; Karonen 2004). Tutkimustulokset vahvistavat näitä käsityksiä. Vuosina 1917–1945 vuorineuvoksen arvonimen saaneiden ryhmässä joka kolmannes oli tehnyt ulkomaan opintomatkan. Lisäksi lähes sama osuus oli opiskellut tai työskennellyt ulkomailla. Vuosina 1946–1975 arvonimen saaneiden ryhmässä opintomatkoja tehneiden osuus on lähes sama, eli vajaa kolmannes kaikista johtajista. Tuossa vaiheessa Yhdysvallat ja Englanti nousivat Saksan ohi yleisimpänä kohdemaana.

Koulutusta koskevaan keskusteluun tutkimus tuo uutta tietoa liikkeenjohdon koulutusohjelmien yleistymisestä suomalaisessa yritysjohtossa ja sen yhteyden ammattimaistuneen yritysjohtajan syntymiseen. Liikkeenjohtajan koulutusohjelman on suorittanut noin kymmenen prosenttia kaikista vuorineuvoksista, mutta niihin osallistuminen on yleistynyt kaiken aikaa. 2000-luvun vuorineuvoksista jo joka kolmas on suorittanut jonkun ohjelman. Yleisimpiä ovat kotimainen LIFIM-ohjelma ja Stanford Executive

5. Tulokset ja johtopäätökset

Tutkimuksen tulokset vahvistavat aiempien tutkimusten tuloksia. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu suomalaisten yritysjohtajien korkea

Program Yhdysvalloissa. MBA-ohjelmalla on ollut vain marginaalinen merkitys suomalaisessa yritysjohdossa. Liikkeenjohdon erityiskoulutusohjelmat ovat yleistyneet vähitellen.

Tutkimus tuo myös esille johtajakoulutuksen ja yleisen koulutuksen välisen yhteyden. Ammattimainen johtajuus on muuttanut korkeakoulutuksen sisältöä ja luonut uutta johtajille sopivaa koulutusta, jota ennen ei ollut. Korkea tekninen koulutus on suomalaisten vuorineuvosten keskuudessa yleisin oppiarvo, vaikka sen osuus on pienentynyt kolmena viime vuosikymmenenä. Kauppakorkeakoulusta valmistuneet suomalaiset yritysjohtajat alkoivat yleistyä 1970-luvun puolivälissä, mutta niiden osuus on ollut suurempi Ruotsissa ja erityisesti Yhdysvalloissa (Fellman 1996). Kaupallinen koulutus on noussut Suomessa 2000-luvulla yleisimmäksi koulutukseksi.

Vaikka akateemisen koulutuksen saaneiden osuus suomalaisessa yritysjohdossa on halitseva, täytyy huomioida, että yritysten johdossa on vieläkin johtajia, joilla ei ole akateemista loppututkintoa. Vuorineuvoksen arvonimen on vuosina 1976–2011 saanut kahdeksan johtohenkilöä, joilla ei ole loppututkintoa. Näistä neljä on itse perustanut yrityksensä, josta on kasvanut vuorineuvos-tason firma. Ammattimaistuneen johtamisen yleisyys on erilaista eri toimialoilla. Lisäksi on huomioitava, että tutkimukset painottuvat suuryritysten johtajiin. PK-yritysten johtajissa on enemmän itseoppineita yritysjohtajia, joiden koulutustaso on alhaisempi. Koulutusta koskevassa tutkimuksessa aihetta tulisi käsitellä. Asiasta saadaan lisää tietoa väitöskirjatyoissani, johon tulee mukaan myös kauppa- ja teollisuusneuvokset.

Omistajien ja johtajien erottaminen nosti esille ammattijohtajat. Ammattijohtajien nousu synnytti uutta liikkeenjohdon akateemista kou-

lutusta. Yritysjohtajakapitalismi synnytti kaupallisen johtajakoulutuksen. Fellmanin (2000) tutkimuksessa toinen ammatillistumisaalto ajoitetaan 1960- ja 1970-luvulle, jolloin syntyi akateeminen teollisuuseliiitti. Ammattijohtajien osuus kasvoi ja samalla yritysjohtajakoulutus yleistyi. Tässä tutkimuksessa on osoitettu, että suomalaisen yritysjohtajiston korkea akateeminen koulutustaso on ollut seurausta ammattijohtajien noususta johtopaikoille. Nykypäivän yritysjohtaja on entistä useammin moderni ammattijohtaja, jonka koulutustaso vastaa yritysjohtajalle asetettuja vaatimuksia.

Liiketoimintahistorian tutkimusperinteessä on todettu modernin liikeyrityksen syntymisen ja yritysjohtamisen koulutuksen välinen yhteys (esim. Chandler 1977; Locke 1989). Suuret monikansalliset korporaatit ja hierarkkiset organisaatiot johtivat kauppatieteellisen koulutuksen kysynnän kasvuun ja akateemisen johtajakoulutuksen syntymiseen. Engwallin (2009, 125) mielestä kaupallinen koulutus on menestynyt kolmella osa-alueella; opiskelijoiden rekrytoinnissa ja työllistymisessä sekä opiskelijoiden nousemisessa johtotehtäviin. Nykyajan moderni yritysjohtaja on korkeakoulututkinnon suorittanut erityisasiantuntija, josta voidaan käyttää nimitystä generalisti (Fellman 2000). Teoreettisen koulutuksen arvostus suhteessa käytännölliseen koulutukseen on kasvanut elinkeinoelämässä (Locke 1984).

Kaupallisen koulutuksen merkitystä ja vaikutusta johtamiseen ja yrittäjyyteen on vaikea arvioida yksiselitteisesti. Locken (1994, 159) mukaan kaupallinen koulutus ei yksistään synnyttä yrittäjyyttä, mutta kyvykäs yrittäjäksi haluava ihminen voi hyötyä valtavasti tieteellisestä opetuksesta. Vaikutusta johtajuuteen on vielä vaikeampi arvioida. Alun perin johtajakoulutus oli osa kaupallista koulutusta, kunnes

amerikkalaiset keksivät tehdä siitä oman oppiaineen kauppakorkeakouluissa. Johtamiskoulutuksen kautta saatava tieto on yksi johtamisen osa-alueista. Toinen keskeinen tekijä on johtamisen motivaatio, joka länsimaissa on yksilökeskeistä (Locke 1994, 163-166). Se näkyy myös johtajakoulutuksen saavutuksissa. Akateemisen oppiarvon merkitystä arvioitaessa Engwall, Gunnarsson ja Wallerstedt (1996, 208) esittävät, että siitä on tullut rekrytoinnissa keskeinen ja ensimmäinen näyttö osaamisesta. Samoin voidaan havaita, että mieluiten rekrytoidaan samankaltaisia, ts. akateemisesti koulutettuja palkkaavat akateemisesti koulutettuja johtajia. Euroopassa havaitun trendin mukaan yhä enemmän MBA-valmistuneita valitaan johtotehtäviin, vaikka rekrytoinnissa on yhä vahvat kansalliset ominaispiirteet. Pohjoismaissa kaupalliset koulut ovat vahvistaneet asemaansa siten, että ne ovat syrjäyttäneet tekniset koulut uuden johtajiston koulutuksessa (Engwall 2009).

Kaupallinen koulutus on lisännyt suosiotaan Suomessakin Helsingin kauppakorkeakoulun perustamisen jälkeen. Korkeakoulutuksen kasvu on näkynyt yritysjohdon koulutuksen parantamisessa. Koulutusta on perinteisesti pidetty Suomessa taloudellisen kasvun lähteenä, mikä on näkynyt johtajien korkeassa koulutuksessa (Fellman 2007). Kaupallisen koulutuksen saaneiden johtajien osuus on Suomessa korkea, vaikka amerikkalaislähtöisen MBA -tutkinnon rooli on vähäinen. Lisäkoulutuksella voidaan erottautua muista saman pohjakoulutuksen saaneista. Taloudellisen kasvun myötä kansainvälisten suuryritysten johtajilta vaatimustaso on kasvanut, joka on osaltaan muuttanut yritysjohdon koulutustasoa. Yritysjohdattutkimuksessa tämä muutos voidaan nähdä laajemmassa kehityksessä, johon on liittynyt myös akateemisen koulutuksen laajeneminen uusiin ihmisryhmiin. ■

Kirjallisuus:

- ABEGGLEN, J. G. & WARNER, W. L.** (1955), *Occupational Mobility in American Business and Industry 1928-1952*, University of Minnesota Press.
- AHLSTEDT, L.** (1978), *Erikoistuminen ja liikkuvuus liikkeenjohtajan urakehitystekijöinä*, Helsinki: Acta Academiae Oeconomicae Helsingiensis A: 25.
- AHVENAINEN, J.** (1984), *Suomen sahateollisuuden historia*, Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.
- AMDAM, R. P.** (1990), *The education of business managers in Norway before World War II*, Sandvika: Handelshøyskolen BI.
- AMDAM, R. P. & LANGE, E.** (1994), *Crossing the borders: studies in Norwegian business history*, Toim. R. P. Amdam ja E. Lange, Oslo: Scandinavian University Press.
- AMDAM, R. P.** (1996), *Management, education and competitiveness: Eurooppa, Japan and the United States*, London: Routledge, Routledge international studies in business history.
- AMDAM, R. P. & KVÅLSHAUGEN, R. & LARSEN, E.** (2003), *Inside the business schools: the content of European business education*, Toim. R. P. Amdam & R. Kvålshaugen & E. Larsen, Oslo: Abstrakt, Liber, Copenhagen Business School Press.
- AMDAM, R. P.** (2008), *Business Education*, Teoksessa Jones, G. & J. Zeitlin (toim.), *The Oxford Handbook of Business History*, Oxford University Press.
- BERLE, A. A. & MEANS, G. C.** (1932), *The modern corporation and private property*, New York: MacMillan.
- BOJE, P.** (1996), *Ledere, ledelse og organisation 1870-1972*, Dansk industri efter 1870, bind V. Odense Universitetsforlag, Odense.
- BURNHAM, J.** (1941), *The Managerial Revolution*, New York: John Day.
- BYRKJEFLOT, H.** (2003), "To MBA or not to MBA?" A Dilemma Accentuated by the Recent Boom in Business Education, teoksessa R. P. Amdam, R. Kvålshaugen, E. Larsen (toim), *Inside the business schools: the content of European business education*, Oslo: Abstrakt.
- CARLSON, S.** (1946), *Företagsledning och Företagsledare*, Nordisk Rotogravyr, Tukholma.
- CARLSON, S.** (1964), *Företagsledare i arbete: en undersökning av företagsledares arbetsbörda och arbetsmetoder*, Uppsala.
- CASSIS, J.** (1997), *Big Business. The European Experience in the Twentieth Century*, Oxford: Oxford University Press.
- CASSON, M & YEUNG, B. & BASU, A. & WADESON, N. L.** (2006), *The Oxford handbook of entrepreneurship*, Oxford: Oxford University Press.

- CHANDLER, A. D. J.** (1962), *Strategy and Structure: Chapters in the History of the Industrial Enterprise*, Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- CHANDLER, A. D. J.** (1977), *The Visible Hand. The Managerial Revolution in American Business*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- CHANDLER, A. D. J.** (1990), *Scale and scope: the dynamics of industrial capitalism*, Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
- COPEMAN, G. H.** (1955), *Leaders of British Industry: A study of the careers of more than a thousand public company directors*, Gee and Company (Publishers) Limited.
- DATAR, S. M. & GARVIN, D. A. & CULLEN, P. G.** (2010), *Rethinking the M.B.A.: business education at a crossroads*, Boston, Mass.: Harvard Business Review Press.
- ENGWALL, L. & GUNNARSSON, E. & WALLERSTEDT, E.** (1996), *Mercurys Messengers – Swedish Business Graduates in Practice*. Teoksessa R. P. Amdam (toim.), *Management, education and competitiveness: Eurooppa, Japan and the United States*, London: Routledge, Routledge international studies in business history.
- ENGWALL, L.** (2009), *Mercury Meets Minerva: Business studies and higher education*, Wallin & Dalhol, Lund. (toinen painos, ensimmäinen ilmestyi 1992.)
- FELLMAN, S.** (1996), *The educational background of industrial managers in Denmark and Finland 1880–1970: some preliminary results*, Bergen: LOS-senteret.
- FELLMAN, S.** (1999), Kohti uljasta maailmaa? Suomalaisen johtajuuskoulutuksen kehitys, teoksessa R. Parikka (toim.), *Korvesta konttoriin, Suomalaisen työn historiaa*, Helsinki: SKS.
- FELLMAN, S.** (2000), *Uppkomsten av en direktörsprofession. Industriledarnas utbildning och karriär i Finland 1900–1975*, Helsinki: Finska Vetenskaps-societen.
- FELLMAN, S.** (2000b), Affärsmäns utländska studieresor 1880-1939, teoksessa R. Oittinen & M. Rahikainen (toim.), *Keulakuvia ja peränpitäjiä: Vanhan ja uuden yhteiskunnan rajalla*, Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- FELLMAN, S.** (2007), From Consolidation to Competition, *Nordiske Organisationsstudier* 9(3): s. 5–38.
- GRAS, N. S. B.** (2003), *Business and Capitalism: An Introduction to Business History*, Washington D.C.: BeardBooks.
- HALL, D. ET.AL.** (1969), "The European Business Elite", *European Business* (23): s. 45–55.
- HANDY, C. ET.AL.** (1987), *The Making of Managers: A Report on Management Education, Training and Development in the USA, West Germany, France, Japan and the UK*, London: National Economic Development Council.
- HIETALA, M.** (1990), *Innovaatioiden ja kansainvälistymisen vuosikymmenet*, teoksessa: *Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917*, Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- JONES, G. & ZEITLIN J.** (2008), *The Oxford Handbook of Business History*, Oxford University Press.
- KARONEN, P.** (2004), *Patruunat ja poliitikot. Yritysjohtajat taloudellisina ja poliittisina toimijoina Suomessa 1600–1920*, Helsinki: SKS.
- KELLER, S. I.** (1955), *The Social Origins and Career Lines of Three Generations of American Business Leaders*, Columbia University.
- KIESER, A.** (1994), "Why Organisation Theory Needs Historical Analysis and How This Should be Performed", *Organization Science*, 5: s. 608–620.
- KIPPING, M. & ÜSDIKEN, B.** (2006), *Business History and Management Studies*, teoksessa G. Jones. & J. Zeitlin (toim.), *The Oxford Handbook of Business History*, New York: Oxford University Press.
- KUISMA, M.** (2006), *Metsäteollisuuden maa. 1, Metsäteollisuuden maa: Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920*, Helsinki: SKS.
- LAAKSONEN, O.** (1962), *Suomen liike-elämän johtajisto: sen sosiaalinen liikkuvuus ja koulutus*, Helsingin yliopisto.
- LAMBERG, J-A. & OJALA J.** (1997), *Uusi institutionaalinen taloushistoria: johdanto tutkimukseen*, Jyväskylä: Atena.
- LIPSET, S. M. & BENDIX R.** (1959), *Social Mobility in Industrial Society*, Berkeley: University of California Press.
- LOCKE, R. R.** (1984), *The end of the practical man: entrepreneurship and higher education in Germany, France and Great Britain 1880-1940*, Greenwich, Conn.; London: Jai Press.
- LOCKE, R. R.** (1989), *Management and higher education since 1940: the influence of America and Japan on West Germany, Great Britain and France*, Cambridge: Cambridge University Press.
- LOCKE, R. R.** (1993), *Education and entrepreneurship: an historians view*, teoksessa J. Brown & M. B. Rose (toim.), *Entrepreneurship, networks and modern business*, Manchester: Manchester University Press.
- LOCKE, R. R.** (1994), *Management and Higher Education since 1940*, teoksessa L. Engwall & E. Gunnarsson (toim.), *Management Studies in an Academic Context*, Uppsala University.
- LOCKE, R. R.** (1996), *The collapse of the American management mystique*, Oxford: Oxford University Press.
- MALMENSTRÖM, G. & WIEDENBORG, B.** (1959), *245 svenska storföretagsledare: regionalt och socialt ursprung, utbildning och karriärväg*, Tukhoma.

DISCUSSION

- MARCEAU, J.** (1989), *A Family Business? The making of an international business elite*, Cambridge University Press.
- MCKENNA, J. F.** (1989), "Management Education in the United States," teoksessa W. Byrt (toim.), *Management Education: An International Survey*, London: Routledge.
- MINTZBERG, H.** (2004), *Developing Managers not MBAs*, London: FT Prentice Hall.
- MYLLYNTAUS, T.** (1996), "The Best way to pick up a Trade:" Journeys Abroad by Finnish Technical Students 1860-1940. *ICON Journal of the International Committee for the History of Technology* 1996, 2 (s. 138–163).
- NEWCOMER, M.** (1955), *The Big Business Executive: the factors that made him 1900-1950*, New York: Columbia University Press.
- NIOCHE, J.-P.** (1996), "Management Education in France – Two Centuries of Development." Paperi: The International Conference on Management Education in an Historical Perspective, Italia Bologna.
- PELTONEN, T.** (1992), *Managerial careers in multinational corporations: towards a typology*, Helsinki: Helsinki School of Economics and Business Administration.
- PELTONEN, T.** (1993), *Suomesta ylikansalliseen myllyyn: ekonomien ura ulkomailla*, Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu.
- SEECK, H.** (2008), *Johtamisopit Suomessa: tayloristista innovaatioteorioihin*, Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- STOREY, J. & EDWARD, P. & SISSON, K.** (1997), *Managers in the Making: Careers, Development and Control in Corporate Britain and Japan*, SAGE Publication.
- STURDIVANT, F. D. & ADLER, R. D.** (1976), *Executive Origins: still a gray flannel world?* Harvard business review.
- Suomen talouselämän vaikuttajat, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011 (viitattu 5.9.2011), saatavissa: <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/>.
- TAUSSIG, F. W. & JOSLYN, C. S.** (1932), *American Business Leaders: A study in social origins and social stratification*, New York: The Macmillan Company.
- ÜSDIKEN, B. & KIESER, A.** (2004), "Introduction: History in Organisation Studies", *Business History*, 46: s. 321–330.
- VANHALA, S.** (1986), *Liikkeenjohtajien uraan vaikuttavat tekijät: tutkimus taustan, koulutuksen ja työkokemuksen vaikutuksesta mies- ja naisjohtajien urakehityksessä*, Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja D 80.
- WILSON, J. F.** (1990), *The Manchester Experience: A History of Manchester Business School 1965–1990*, Lontoo: Paul Chapman.